olayları kaydetmeye itina eden Cebertî, indî ve peşin hükümlü bazı yaklaşımları bir tarafa, eserinde baştan sona kadar ilmî tarafsızlığın güzel bir örneğini sergilemiştir. Nitekim önsözde, eserini ne herhangi bir yönetici veya yüksek mevki sahibi kimse için, ne de birini methetme veya kötüleme için kaleme aldığını belirtmiştir.

Eserdeki kronolojik bilgiler yanında büyük bir yekün tutan biyografik bilgiler de son derece önemlidir. Bu bilgilerin bir kısmını başka kaynaklarda bulmak mümkün olmadığı gibi, bazı şahıslar hakkında burada kaydedilen tafsilâtı görmek de mümkün değildir. Bu bakımdan eser, Muhibbî'nin XI. (XVII.) yüzyılı ele alan *Ḫulâṣatü'l-eser*'i ile Murâdî'nin XII. (XVIII.) yüzyılı içine alan *Silkü'd-dürer* adlı eserinin zeyli durumundadır. Eserde Kahire'nin o günkü durumu, caddeleri, camileri, kale ve sarayları hakkında verilen bilgilerin önemine de işaret etmek gerekir.

Mehmed Ali Paşa ve oğlu İbrâhim'e karşı ihtiva ettiği sert tenkitler sebebiyle eserin Mısır'da basılması uzun süre yasaklanmıştır. Neşir teşebbüslerine engel olan hükümet, matbaalara verdiği izin belgelerine de Cebertî'nin tarihini basmamaları şartını koymaktaydı. Eserin ilk olarak, Fransız işgaliyle ilgili kısmı Edîb İshak tarafından *Târîḫu'l-Franseviyye fî Mıṣr* adıyla yayımlandı (İskenderiye 1878). Hidiv Tevfik'in idareyi ele geçirmesinden hemen sonra önce üçüncü ve dördüncü ciltler, ardından da birinci ve ikinci ciltler basılarak eserin tam neşri gerçekleştirildi (Bulak 1297). *ʿAcâʾibü'l-âsâr*'ın daha sonra muhtelif neşirleri yapılmıştır (I-XII, Kahire 1302, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil* adlı eserinin kenarında; I-IV, Kahire 1322-1323; I-VII, Kahire 1958-1967, nşr. Hasan Muhammed Cevher v.dğr.; I-III, Beyrut, ts.). Eserin Şefik Mansur, Abdülaziz Halil, Gabriel Nicolas Kahil ve İskender Amûn tarafından *Merveilles biographiques et historiques ou chroniques du cheikh ʿAbd al-Raḥmān al-Djabartī* (I-IX, Kahire 1888-1894) adıyla yapılan Fransızca tercümesi son derece hatalıdır. Eserin üçüncü cildinin birinci bölümü *Egipet u period ekspeditsii Bonaparta, 1798-1801* adıyla I. M. Fil'shtinisky tarafından, dördüncü cildi de *Egipet pod vlast'yn Muhammada Ali, 1806-1821* adıyla Kh. I. Kil'berg tarafından Rusça'ya tercüme edilerek neşredilmiştir (Moskova 1962-1963). Gaston Wiet *ʿAcâʾibü'l-âsâr*'ın kullanışlı bir fihristini yapmıştır (*Fihrisü ʿAcâʾibi'l-âsâr* [Index de Djabartî], Kahire 1954). Eserle ilgili olarak yapılan çalışmalar arasında Mahmud Şarkâvî'nin *Dirâsât fî Târîḫi'l-Cebertî, Mıṣr fi'l-ḳarni's-sâni ʿaşer* (I-III, Kahire 1955-1956) adlı eseriyle Ahmed Saîd Süleyman'ın Cebertî tarihinde Osmanlı Türkçesi ve Farsça'dan Arapça'ya geçmiş kelimeleri topladığı *Teʾṣîlü mâ verede fî Târîḫi'l-Cebertî mine'd-daḫîl* (Kahire 1979) adlı eserlerini de zikretmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Abdullah İnân, *Müʾerriḫû Mıṣri'l-İslâmiyye ve meṣâdirü't-târîḫi'l-Mıṣrî*, Kahire 1388/1969, s. 177-189; David Ayalon, "The Historian al-Jabartī and His Background", *BSOAS*, XXIII (1960), s. 217-249; a.mlf., "al-Djabartī", *EI²* (İng.), II, 355-357; P. M. Holt, "Al-Jabartī's Introduction to the History of Ottoman Egypt", *BSOAS*, XXV (1962), s. 38-51; S. Moreh, "Reputed Autographs of 'Abd al-Raḥmān al-Jabartī and Related Problems", *a.e.*, XXVIII (1965), s. 524-540; Ahmed Abdürrahim Mustafa, "ʿAcâʾibü'l-âsâr fi't-terâcim ve'l-aḫbâr li-ʿAbdirraḥmân el-Cebertî", *Tİ*, IV, 553-563; D. B. Macdonald, "Cebertî", *İA*, III, 39-40.

AHMET ÖZEL

ACÂİBÜ'l-MAHLÛKAT

(عجائب المخلوقات)

Yazıldığı devrin coğrafya ve kozmografya telakkisine göre hazırlanmış, ansiklopedik bilgiler ihtiva eden, İslâmî edebiyatların ortak eserlerinden biri.

Eskiden coğrafya ve seyahatle ilgili kitaplara genellikle "Acâibü'l-büldân", "Acâibü'l-Hind", "Acâibü'l-mahlûkāt" gibi isimler verilirdi. Buradaki **acâib** kelimesi "hârikalar, görülmemiş ve duyulmamış garip şeyler" anlamına gelmektedir. Bu çeşit eserlerden, Ebû Hâmid Muhammed el-Gırnâtî'nin (ö. 565/1169) yazdığı *Kitâbü'l-Muġrib ʿan baʿżı ʿacâʾibi'l-Maġrib* ile *Tuḥfetü'l-elbâb* ve *Nuḫbetü'l-aʿcâb* adlı eserler sadece birer seyahat ve coğrafya kitabı olmayıp pek çok "acâib"i ve mitolojik bilgileri de ihtiva ederler. Kazvînî'nin (ö. 682/1283) kaleme aldığı *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt ve ġarâʾibü'l-mevcûdât* adlı coğrafik ve kozmografik eser ise kendi türü içinde çok beğenilmiş, kısaltılarak veya aynen tercüme edilerek, bazan da ilâvelerle İran ve Türk edebiyatlarına kazandırılmıştır. Ne var ki bu konu Kazvînî'den önce de Arap ve İran edebiyatlarında ele alınmış, değişik veya aynı adlarla bazı eserler yazılmıştı. Meselâ İbnü'l-Esîr İzzeddin el-Cezerî'nin (ö. 630/1233) *Tuḥfetü'l-ʿacâʾib ve ṭurfetü'l-ġarâʾib* (bk. *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 369; krş. *GAL Suppl.*, I, 581, 609) adlı Arapça eseri ile Kazvînî'den bir asır önce Muhammed b. Mahmûd et-Tûsî es-Selmânî'nin yazdığı aynı adı taşıyan eser buna örnek gösterilebilir (bk. *Keşfü'z-ẓunûn*, II, 1127).

Kazvînî, kısaca *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* olarak tanınan eserini dört "mukaddime", iki "makale" ve bir "hâtime" üzerine tertip etmiştir. Mukaddimelerin birincisinde **acâib'in izahı**, ikincisinde **mahlûkatın taksimi**, üçüncüsünde **garîb kelimesinin mânaları**, dördüncüsünde ise **mevcudatın taksimi** bulunmaktadır. Dört mukaddimeden sonra asıl konuya giren Kazvînî, birinci makalede **ulviyyât** (ayüstü âlemi) ile ilgili bilgiler verir. Bu bilgiler feleklerin hakikati, şekilleri, vaziyeti ve hareketleri; Kamer, Utarit, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zuhal'den ibaret olan yedi felek, sabit felekler, burçlar; felekü'l-eflâk; gök sakinleri (Azrâil, Mîkâil, Cebrâil ve İsrâfîl'le Münker ve Nekir); zamanla ilgili kavramlar (gece, gündüz, aylar -Arap, Rum ve Fars ayları-, mevsimler) olmak üzere on üç "nazar"da (bölüm) toplanmıştır. İkinci makale **süfliyyât** (ayaltı âlemi) ile ilgili olup yine nazar ve fasıllardan oluşmaktadır. Bunlar anâsır-ı erbaa, ateş küresi, hava küresi (bulut, yağmur, rüzgâr, gök gürültüsü, yıldırım) ve su ile ilgili acâibler, arz küresi ve bazı fasıllarından ibarettir. Eserin bundan sonraki kısmında ise şu bölümler bulunmaktadır: Denizler, adalar, kuyular, madenlerin terkibi, nebatlar, ağaçlar, hayvanlar, insanlar, cinler, devler, kuşlar ve sürüngenler. Hâtime kısmında denizlerin ve karaların acâibinden bahsedilir. Eserin ikinci makalesi birinci makaleden çok daha geniştir (bk. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2935).

Kazvînî eserini hazırlarken Câhiz'in *Kitâbü'l-Ḥayevân*'ı ile, Aristo'nun *Historia Animalium* adlı eserinin Arapça tercümesi olan *Kitâbü'l-Ḥayevân*'dan, Ebû Hâmid el-Gırnâtî ve Muhammed b. Mahmûd et-Tûsî'nin eserleri başta olmak üzere, özellikle adlarını belirttiği yirmi kadar kitaptan faydalanmıştır.

ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt'ın mevcut yazmaları muhtasar ve mufassal olmak üzere birbirinden çok farklı dört ana kola ayrılmaktadır. M. Streck'e göre, Wüstenfeld tarafından 1848 yılında Göttingen'de basılan metin, *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt*'ın XVIII. yüzyılda gözden geçirilerek değiştirilen dördüncü koluna dayanmaktadır ki bu, Kazvînî'nin esas tertibinden çok farklıdır. Eser H. Ethé tarafından Almanca'ya çevrilerek 1868'-de Leipzig'de bastırılmıştır.

İran Edebiyatında Acâibü'l-mahlûkāt. Ebü'l-Hüseyin Abdurrahman b. Ömer es-Sûfî'nin 374'te (984-85) kaleme aldığı *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* (bk. *Îżâḥu'l-meknûn*, II, 94; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 514); Ebü'l-Müeyyed-i Belhî'ye atfedilen ve nüshası günümüze kadar ulaşmayan *ʿAcâʾibü'd-dünyâ*; Muhammed b. Eyyûb et-Taberî tarafından 1092 veya 1116 yılında yazılan *Tuḥfetü'l-ġarâʾib* ve Ahmed et-Tûsî'nin *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt ve ġarâʾibü'l-mevcûdât*'ı, Kazvînî'den önce İran edebiyatında konuya ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Bu eserlerden *Tuḥfetü'l-ġarâʾib*, J. Matini tarafından (*Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât ve ʿUlûm-i İnsânî*, Meşhed 1350 hş./1971, VII, 887-903), Ahmed et-Tûsî'nin eseri de M. Sutûda tarafından neşredilmiştir (Tahran 1345 hş./1966). Tûsî eserini 1175 yılında Selçuklu sultanlarından Tuğrul b. Arslan'a ithaf etmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 4174) kayıtlı olan nüsha minyatürlüdür. Eser Kazvînî'nin tertibinden biraz daha değişik olup on "rükn"e bölünmüş, rükünler de "fasıl"lara ayrılmıştır. Rükünler kısaca şu konulardan meydana gelmiştir: Göklerdeki acâibler; gökle yer arasındaki acâibler; arzın acâibleri: denizler, dağlar, kıymetli taşlar, kayalar; şehirler, mescidler, kiliseler, sinagoglar; ağaçlar, bitkiler, ilâçlar (bu son iki kısım alfabetik olarak tertip edilmiştir); "kazılmış sûretler"; insan; cinler; kuşlar, deniz ve kara hayvanları.

Sürûrî'nin *Acâibü'l-mahlûkāt* tercümesinden bir sayfa (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., III. Ahmed, nr. 3632)

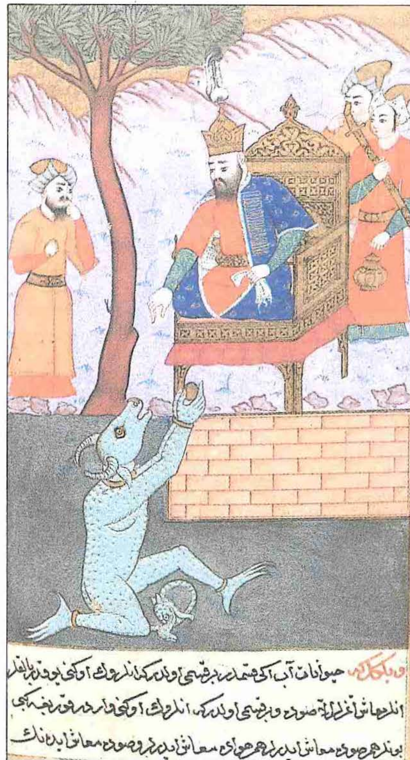
İran edebiyatında bir de Kazvînî'nin tercümeleri vardır. Bunlar tam, muhtasar ve serbest tercümeler olmak üzere üç gruba ayırılır. Tesbit edilebilenler şunlardır: 1. İbrâhim Âdil Şah için 1547 yılında tercüme edilen, fakat mütercimi bilinmeyen *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* (bk. H. Ethé, I, 369, nr. 714; A. Münzevî, VI, 3875. İki nüshası da British Library'de bulunmaktadır: Or., nr. 1621 ve Or., nr. 373. Eser 1283'te Leknev'de basılmıştır). 2. Bâyezîd-i Bestegî adıyla tanınan Abdürreşîd tarafından tercüme edilen *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* (bk. Münzevî, VI, 3874). 3. *Tuḥfetü'l-ʿacâʾib* adıyla Ali Tâirî (Tâhirî) tarafından 1522 veya 1541 yılında yapılan muhtasar tercüme (bk. C. Rieu, *Catalogue of the Persian...*, III, 1059a/VI-II; H. Ethé, I, 375, nr. 716; Karatay, *Topkapı-Farsça Yazmalar*, s. 76-77, nr. 201). 4. Muhammed Hüseyin Esterâbâdî'nin *Tuḥfetü'l-ġarâʾib* adıyla tercüme ettiği *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt*. Bunlar dışında bir de M. Ramazânî tarafından yayımlanan bir *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* vardır ki müellifi meçhul olan eser *Nigâristân-ı ʿAcâʾib ve Ġarâʾib* adı ile neşredilmiştir (Tahran 1341 hş./1962). Ayrıca Şeyh Cemâleddîn-i İsferâînî, Kazvînî'nin eserinin ikinci kısmını manzum olarak tercüme etmiş ve buna *ʿAcâʾibü'l-ġarâʾib* ismini vermiştir. Ancak bu eserin adını Ethé *Ġarâʾibü'd-dünyâ* olarak tesbit etmiştir. Muhammed Müftî-i Belhî XVI. yüzyılda *Mecmaʿu'l-ġarâʾib* adı ile bir *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* yazmıştır. A. Münzevî, Necîb-i Hemedânî adlı birinin de *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* adlı eserinden bahseder.

Türk Edebiyatında Acâibü'l-mahlûkāt. Türk edebiyatındaki *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* tercümeleri Kazvînî'den ve İran edebiyatındaki diğer örneklerinden alınarak yapılmıştır. Yakın zamana kadar, Osmanlı Türkleri'nde *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt*'ı muhtasar bir şekilde Türkçe'ye ilk tercüme edenin XV. yüzyılda yaşayan Ahmed Bîcan olduğu zannedilmekte idi. Fakat araştırmalar sonunda ilk tercümenin XV. yüzyıldan daha eskiye gittiği, ikinci tercümenin de XV. yüzyıl başında, yani Ahmed Bîcan'ın tercümesinden önce olduğu anlaşılmıştır (bk. AHMED BÎCAN). Tesbit edilebilen tercümeler şunlardır: 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 524) kayıtlı *Acâibü'l-mahlûkāt*. Ali b. Abdurrahman tarafından Kazvînî'nin eserinden tercüme edilmiş, fakat bu tercümeye yazar pek çok ilâveler yapmıştır. Şehirlerden bahsederken Bursa ve Edirne'den de söz eden bu eserin Edirne'nin fethinden sonra, fakat İstanbul'un fethinden önce tercüme edildiği söylenebilir. İstanbul'a ait bilgi, aslında Kazvînî'den faydalanılarak yazılan bir Arapça *ʿAcâʾibü'l-maḫlûḳāt* ile Sirâceddin Ömer b. Verdî'nin *Ḫarîdetü'l-ʿacâʾib ve ferîdetü'l-ġarâʾib* adlı eserinde aynen mevcuttur. 2. Bu tercümenin adı bilinmeyen mütercimi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Blochet ve Adnan Adıvar tarafından Rükneddin Ahmed olarak gösteriliyorsa da eserin İstanbul'da bulunan iki nüshasında da (Süleymaniye Ktp., Nuri Arlases, nr. 128; Düğümlü Baba, nr. 556) bunu teyit edecek bir kayıt yoktur. Me-

Sürûrî tercümesi *Acâibü'l-mahlûkāt*'tan bir diğer sayfa

tinde geçen "rüknüddîn" ibaresi bir dua cümleciğine bağlı olarak "dinin rüknü" mânasında kullanılmış olacaktır. On "rükün" üzerine kurulan bu *ᶜAcâ ᵓibü'l-maḫlûḳāt*'ın tertibi Ahmed et-Tûsî'nin eserinin tertibine aynen uymaktadır. **3.** Yazıcıoğlu Ahmed Bîcan'ın tercümesi. Türk edebiyatında en çok tanınan ve belki de muhtasar olması dolayısıyla en çok okunan tercüme budur. Eserin pek çok nüshası bulunmaktadır (bk. Ali Hilmi Dağıstânî, s. 212; Cevdet Türkay, *Bibliyografya;* Manfred Götz, II, nr. 332; *TÜYATOK*, 06/I, s. 29, nr. 51; 34/I, s. 3, nr. 1; 07/III, s. 241, nr. 2131-2132). Ahmed Bîcan, eserini şeyhi Hacı Bayrâm-ı Velî'nin işareti üzerine 1453'te kaleme almıştır. On yedi fasıldan ibaret olan eser, Kazvînî'nin eserinden ziyade Farsça tercümelere dayanmaktadır. Yazıcıoğlu'nun bu konuda *Dürr-i Meknûn* adlı bir eseri daha vardır ki birçok kütüphanede *ᶜAcâ ᵓibü'l-maḫlûḳāt* ile karıştırılmıştır. **4.** Sürûrî tercümesi. Kazvînî'nin tercümesi olan eser *Kitâbü Acâibi'l-mahlûkāt ve garâibi'l-mevcûdât* adını taşımaktadır. Kanûnî'nin oğlu Şehzade Mustafa'nın hocalığını yapan Sürûrî, tercümeye öğrencisinin isteği üzerine başlamış, ancak şehzadenin öldürülmesi üzerine eserini yarım bırakmıştır. Bu tercüme daha sonra Rodosîzâde tarafından tamamlanmıştır. Sürûrî'nin nüshaları genellikle minyatürlüdür (bk. C. Rieu, *Catalogue of Turkish...*, 107ᵃ, nr. 7894, 24954; a.mlf., *Une liste des manuscrits choisis parmi les bibliothèques de Manisa, Akhisar,* nr. 1; Cevdet Türkay, *Bibliyografya;* Karatay, *Topkapı-Türkçe Yazmalar,* I, 441, nr. 1326-1331; B. Flemming, I, 239, nr. 301). **5.** Bosna Kadısı Mevlânâ Gınâî tarafından 1562 yılında yapılan tercüme. Gınâî-i Rûmî adıyla da tanınan yazar, İbn Esîr'in *Tuḥfetü'l-ᶜacâ ᵓib* adlı eserini *Mir'ât-ı Kâinât* adı ile tercüme etmiştir (bk. *Keşfü'ẓ-ẓunûn,* II, 1127; *Hediyyetü'l-ᶜârifîn,* I, 750). Eserin iki nüshası tesbit edilmiştir. Biri Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nde (nr. 492, bk. *TÜYATOK*, 06/I, s. 66, nr. 142), diğeri ise Berlin Devlet Kütüphanesi'nde (MS Or. Oct., nr. 3663, bk. H. Sohrweide, V, 148, nr. 161) kayıtlıdır. *Osmanlı Müellifleri* Gınâî'yi 1061'de (1650-51) ölmüş gösteriyorsa da (III, 316) yanlıştır. **6.** Eyyûb b. Halîl tarafından 1569 yılında yapılan tercüme. Bir nüshası Viyana'da bulunan bu esere aynı zamanda *Tezkiretü'l-acâib ve tercemetü'l-garâib* de denir (bk. G. Flügel, II, 508, nr. 1440). **7.** Hüseyin Efendi b. Mehmed'in 1697'de tamamladığı tercüme. Kazvînî'den tam tercüme olan bu eserin adı *Mir'ât-ı Acâibü'l-mahlûkāt ve Keşf-i Garâibü'l-mevcûdât*'tır. Bilinen nüshaları: Süleymaniye Kütüphanesi (Esad Efendi, nr. 1892); Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (Hazine, nr. 400, Fehmi Ethem Karatay bu nüshayı Molla Tâhâ b. Mehmed tarafından yazılmış gösteriyorsa da [bk. Karatay, *Topkapı-Türkçe Yazmalar,* I, 442, nr. 1332], Molla Tâhâ bu nüshanın müstensihidir; eserin Hüseyin b. Mehmed'e ait olduğu 3ᵇde kayıtlıdır); Staatbibliothek (Marburg MS Or. fol. 2562) (B. Flemming, I, 254-255, nr. 318). Bu son iki nüsha da minyatürlüdür. *Osmanlı Müellifleri*'nde *ᶜAcâibü'l-maḫlûḳāt*'ı tercüme ettiği bildirilen Yûsuf b. Mehmed Milevî (III, 164) ise mütercim olmayıp müstensihtir (bk. B. Flemming, *a.g.e.,* I, 254, nr. 318; I. Stchoukine v.dğr., s. 244, nr. 94). **8.** 1701 yılında yapılan Rodosîzâde tercümesi. Mütercim, Sürûrî'nin yarım bıraktığı tercümeyi tamamlamıştır (bk. Ali Hilmi Dağıstânî, s. 189; Manfred Götz, nr. 1; İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 528-529; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4158). **9.** British Library'de (Add. 7893) kayıtlı mütercimi bilinmeyen bir *ᶜAcâ ᵓibü'l-maḫlûḳāt* tercümesi daha bulunmaktadır. Bu tercüme aslında İbnü'l-Verdî'nin *Ḫarîdetü'l-ᶜacâ ᵓib*'inin tercümesidir (bk. C. Rieu, *Catalogue of Turkish...,* 109ᵃ, Add. 7893).**10.** Müellifi meçhul bazı *ᶜAcâ ᵓibü'l-maḫlûḳāt* tercümeleri de vardır. Çağatay Türkçesi'yle yapılan bir tercüme Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 630) kayıtlıdır.

Sürûrî'nin *Acâibü'l-mahlûkāt* tercümesinden minyatürlü bir başka sayfa

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'ẓ-ẓunûn, I, 369; II, 1127; G. Flügel, *Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften,* Wien 1865, II, 508, nr. 1440; C. Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts in the British Museum,* London 1879-83, II, 462ᵇ; III, 1059ᵃ/VIII; a.mlf., *Catalogue of Turkish Manuscripts in the British Museum,* London 1888, s. 107ᵃ, nr. 7894, 24954, 109ᵃ; Add. 7893; a.mlf., *Une liste des manuscrits choisis parmi les bibliothèques de Manisa, Akhisar,* İstanbul 1951, nr. 1; Ali Hilmi Dağıstânî, *Fihristü'l-kütübi't-Türkiyyeti'l-mevcûde fi'l-kütübḫâneti'l-Ḫidîviyye,* Kahire 1306, s. 189, 212; H. Ethé, *Catalogue of the Persian Manuscripts in the Library of India Office,* Oxford 1903, I, 366, nr. 709-713; 369, nr. 714; 375, nr. 716; Brockelmann, *GAL Suppl.,* I, 581, 609; *Hediyyetü'l-ᶜârifîn,* I, 514, 750; *Îżâḥu'l-meknûn,* II, 94; *Osmanlı Müellifleri,* I, 281, 315; III, 164, 316; E. Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs,* II, Paris 1933, *suppl. turc.* 1339; K. V. Zetterstéen, *Die arabischen, persischen und türkischen Handscriften,* Uppsala 1935, II, nr. 630; A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim,* İstanbul 1943, s. 14, 114; Storey, *Persian Literature,* London 1958, II/1, s. 126, 128, 133; Cevdet Türkay, *İstanbul Kütüphanelerinde Osmanlılar Devrine Ait Türkçe-Arapça-Farsça Yazma ve Basma Coğrafya Eserleri Bibliyografyası,* İstanbul 1958; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* I, 537; Karatay, *Topkapı-Arapça Yazmalar,* III, 795, nr. 2963; a.mlf., *Topkapı-Türkçe Yazmalar,* I, 441-442, nr. 1326-1332; a.mlf., *Topkapı-Farsça Yazmalar,* s. 76-77, nr. 201; Saîd Nefîsî, *Târîḫ-i Naẓm u Neṣr,* Tahran 1344 hş., I, 294, 398; B. Flemming, *Türkische Handschriften,* Wiesbaden 1968, I, 239, nr. 301, 254-255, 318; I. Stchoukine v.dğr., *Illuminierte Islamische Handschriften,* Wiesbaden 1971, s. 244, nr. 94; A. Münzevî, *Fihrist,* Tahran 1353 hş./1974, VI, 3874-3875, 3977; Manfred Götz, *Türkische Handschriften,* Wiesbaden 1979, nr. 1, 332; H. Sohrweide, *Türkische Handschriften,* Wiesbaden 1981, V, 148, nr. 161; *TÜYATOK*, Ankara 1979, 06/I, s. 29, nr. 51, s. 66, nr. 142; Ankara 1981, 34/I, s. 3, nr. 1; İstanbul 1983, 07/III, s. 241, nr. 2131-2132; Franz Taeschner, "Osmanlılarda Coğrafya", *TM,* II (1926), s. 271-314; Günay Kut, "Türk Edebiyatında Acâibü'l-mahlûkât Tercümeleri Üzerine", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, Tebliğler: Türk Edebiyatı, I,* İstanbul 1985, s. 185-193; M. Streck, "Kazvînî", *İA,* VI, 529-532; T. Lewicki, "al-Ḳazwīnī", *EI²* (İng.), IV, 865-866; C. E. Bosworth—I. Afshar, "ᶜAjā ᵓeb al-Maḵlūqāt", *EIr.,* I, 696-699.

 GÜNAY KUT